

Віталій Ігорович Островецький,
кандидат економічних наук,
ORCID 0000-0003-3985-5236,
e-mail: v.ostrovetsky@gmail.com,
м. Київ

СУБСИДЮВАННЯ ВИДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНІ, ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Вступ. Субсидії у видобувному секторі відіграють важливу роль у розвитку регіонів, в тому числі, формуючи ринкові ціни на енергоресурси, стимулюючи виробництво та підвищення доступності енергії. При цьому, їхній вплив на досягнення Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) [42] визнається суперечливим і багатогранним. Стимулюючи короткострокове економічне зростання (ЦСР 8), субсидії сприяють зайнятості (ЦСР 1, 9), енергетичній доступності (ЦСР 7) та розвитку базової інфраструктури в окремих регіонах. Одночасно, фінансова підтримка (наприклад, у вигляді податкових пільг, прямих дотацій чи знижених тарифів не враховує реальної шкоди, яку видобувні компанії завдають довкіллю та суспільству.

Таким чином, практика субсидування видобувної галузі здебільшого створює уявну економічну ефективність цього сектору, приховуючи та не компенсуючи реальні соціальні й екологічні витрати, які несуть суспільство та довкілля. Серед негативних ефектів субсидування видобувної галузі виділяють: викривлення ринкових сигналів (ресурси здаються дешевшими, ніж є насправді); надмірне та нерациональне використання природних ресурсів, що призводить до їх виснаження; зниження стимулів до інновацій та впровадження екологічно чистих технологій (ЦСР 10, 12, 13), і, як наслідок, зниження інституційної спроможності державних органів у сфері природокористування, що суперечить ЦСР 16 – побудові ефективних, підзвітних та інклюзивних інституцій.

Субсидії у видобувному секторі зосереджуються переважно у промислово-депресивних або екологічно вразливих територіях, що характеризуються застарілою інфраструктурою та залежністю місцевих громад від одного підприємства. Така практика створює «пастку моносекторального розвитку», що ускладнює диверсифікацію економіки, посилює просторову нерівність і обмежує потенціал сталого розвитку регіонів (ЦСР 11). Зазвичай, державна підтримка не враховує локальних соціально-економічних характеристик територій або екологічних обмежень, де здійснюється видобуток, що порушує принципи децентралізації та регіональної справедливості.

Стимулювання сталого регіонального розвитку вимагає переходу від універсального підходу до нової політики підтримки проєктів, які поєднують видобуток ресурсів із модернізацією інфраструктури, створенням нових ланцюгів доданої вартості, впровадженням ресурсозберігаючих технологій, розвитком малого і середнього бізнесу та підвищенням екологічної стійкості (ЦСР 9, 12).

Впроваджуючись з метою захисту споживачів, утримуючи ціни, субсидії сприяють забрудненню, зміні клімату, обумовлюють неефективне використання ресурсів, посилюючи економічну нерівність. Продовження діючої практики надання субсидій на видобуток корисних копалин в багатьох частинах світу визнаються критичною перешкодою для сталого, рівного та ефективного енергетичного майбутнього. Тому, політики продовження субсидій мають враховувати ретельно зважені короткострокові переваги із негативним впливом для здоров'я людей, економічної стабільності та навколишнього середовища у довгостроковій перспективі [19].

Проблема субсидування видобувної галузі в Україні є об'єктом наукових інтересів вітчизняних та зарубіжних дослідників. Проте ця тема досі не отримала комплексного висвітлення, зокрема в аспекті економічних, інституційних та екологічних складових. Серед вітчизняних науковців, що вивчають економічну ефективність субсидій у природокористуванні, доцільно виділити роботи С. Пирога, В. Савченка, О. Ковалю, В. Шевчука, які досліджують різні аспекти впливу державного регулювання ресурсозбереження та ефективності використання надр.

Такі впливові міжнародні організації, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), а також Міжнародне енергетичне агентство (МЕА), у своїх дослідженнях акцентують увагу на неефективності субсидій для видобутку корисних копалин та їх негативному впливі на ринок та екологію. У роботах експертів цих організацій оцінюються масштаби та вплив на державні фінанси субсидування видобувної промисловості у різних країнах світу.

Незважаючи на наявність численних наукових праць, що висвітлюють економічні, екологічні та правові аспекти субсидіювання видобувного сектору, потребує подальшого теоретико-методологічного розвитку комплексне міждисциплінарне дослідження державної підтримки у видобувній галузі України, що враховуватиме взаємозв'язок економічних, інституційних і екологічних факторів. Недостатньо дослідженим лишається інституційний аспект регулювання субсидіювання в сфері надрокористування. Уваги потребують питання прозорості механізмів ухвалення рішень, впливу лобістів, латентних форм державної підтримки. Також бракує комплексних екологічних оцінок політики субсидіювання, зокрема у контексті деградації ґрунтів, забруднення води і повітря, та дестабілізації екосистем.

Актуальність. Актуальність дослідження субсидіювання видобувної галузі України обумовлена критичними факторами, що визначають економічну стабільність та екологічну безпеку країни в умовах глобальних викликів. Видобуток корисних копалин є важливим сектором для енергетичної незалежності та соціально-економічного розвитку регіонів. В умовах економічної нестабільності та екологічної уразливості потребує детального аналізу ефективність державних субсидій та їх довгострокові наслідки. Інтенсивне субсидіювання не завжди забезпечує очікувані економічні результати, у тому числі, через недостатність оцінок екологічних наслідків, зокрема, щодо забруднення води, повітря, земель та впливу на біорізноманіття. Глобальні тенденції, зокрема вимоги до екологічної стійкості та боротьба зі змінами клімату, ставлять нові виклики перед політикою субсидіювання видобувних галузей.

Об'єктом дослідження є система державної підтримки та субсидіювання у видобувній галузі України в контексті її впливу на економічну, екологічну та соціальну трансформацію.

Предметом дослідження є механізми, інструменти та ефекти державної підтримки у сфері видобутку корисних копалин, зокрема явні й неявні субсидії, їх економічна доцільність, екологічні наслідки, фіскальні ризики, вплив на соціальну рівність, інституційну прозорість, інноваційний розвиток та адаптацію регіонів до сталого зростання.

Метою дослідження є обґрунтування напрямів трансформації державної підтримки та субсидій у видобувному секторі України відповідно до принципів сталого розвитку, з акцентом на економічну ефективність, екологічну безпеку, фіскальну стійкість і соціальну справедливість. Досягнення мети передбачає виконання взаємопов'язаних завдань:

- дослідити сучасні форми явних і неявних субсидій у видобувній промисловості;
- визначити соціальні, економічні, інституційні, екологічні та інші наслідки застосування таких субсидій;

- оцінити ступінь ефективності субсидій з точки зору економічної доцільності, етичної справедливості та впливу на довкілля;

- узагальнити міжнародний досвід застосування субсидій на викопне паливо;

- розробити пропозиції щодо удосконалення політики субсидій в Україні з урахуванням принципів сталого розвитку (ЦСР 7, 10, 12 та 13) із фокусуванням на розвиток регіонів.

Виклад основного матеріалу. Субсидії у видобувному секторі чинять комплексний вплив на економіку, довкілля, соціальну справедливість та інституційну ефективність. У короткостроковій перспективі вони можуть стимулювати інвестиції, проте в довгостроковому вимірі переважно суперечать засадам сталого розвитку, зокрема, через викривлення ринкових сигналів, гальмування екологічних інновацій і посилення соціально-територіальних дисбалансів.

Форми субсидіювання охоплюють як явні (бюджетні трансферти), так і неявні (податкові пільги, занижені рентні платежі, екстерналізація витрат) механізми. Попри наміри стимулювати короткострокове зростання, їх ефективність залишається суперечливою. Це зумовлює необхідність поглибленого наукового дослідження впливу таких заходів для розроблення збалансованої політики управління ресурсним потенціалом регіонів. Дослідження фокусується на вивченні ключових аспектів впливу субсидій, зокрема в економічній, соціальній, екологічній та інституційній сферах.

Економічний вплив субсидій. Субсидіювання видобутку корисних копалин формує стійке фіскальне навантаження на державний бюджет, що, у свою чергу, змушує уряди вдаватися до компенсаційних заходів, зокрема підвищення податків, нарощування державного боргу та оптимізації фінансування базових суспільних потреб (охорона здоров'я, система освіти та інвестиції).

Високий рівень фіскального навантаження спричиняє неефективний розподіл виробничих ресурсів між галузями та регіонами, що зумовлює нерівномірний розвиток та порушує структурну збалансованість економіки. Ресурси переміщуються у сфери з вищою короткостроковою віддачею, підтримуючи довгострокову стабільність економічної системи. Спотворюючи ринкові ціни, субсидії не дозволяють споживачам та підприємствам правильно враховувати екологічні та соціальні витрати на надрокористування. Як результат, зберігаються неефективні моделі споживання енергії, що уповільнює впровадження відновлювальних технологій енергетики та перешкоджає диверсифікації енергетичних джерел [37].

За оцінками МВФ загальний обсяг енергетичних субсидій у світі у 2022 році складав \$7 трлн, що становить приблизно 7,1% глобального ВВП, і свідчить про зростання фіскального навантаження в умовах енергетичної кризи, спричиненої зокрема

війною в Україні та наслідками пандемії COVID-19 [31].

За класифікацією СБ, країни поділяються на чотири основні групи за рівнем доходу: з високим (НІС), вищим середнім (УМІС), нижчим середнім (ЛМІС) та низьким рівнем доходу (ЛІС). Дані щодо частка кожної з груп у світовому ВВП та енергетичних субсидіях наведені у табл. 1. Дані табл. 1 свід-

чать, що країни з вищим середнім доходом отримують найбільшу частку глобальних енергетичних субсидій, тоді як країни з високим доходом, попри домінування у глобальному ВВП, демонструють відносно менше субсидіювання. Така ситуація пояснюється активною підтримкою цін на енергію в країнах, що розвиваються, а також меншою прозорістю енергетичних ринків.

Таблиця 1

Частка груп країн за рівнем доходів у світовому ВВП та енергетичних субсидіях у 2022 році

Група країн	Частка у св. ВВП, %	Частка у св. субсидіях, %
НІС (High-Income Countries) — країни з високим рівнем доходу.	~60	33,3
УМІС (Upper-Middle-Income Countries) — країни з вищим середнім рівнем доходу.	~28	53
ЛМІС (Lower-Middle-Income Countries) — країни з нижчим середнім рівнем доходу.	~7,8	13,3
ЛІС (Low-Income Countries) — країни з низьким рівнем доходу	~0,4	0,4

Складено автором за [43-45].

Україна, яка входить до групи ЛМІС, у 2022 році витратила на енергетичні субсидії близько 32,7 млрд доларів США, або 2,5% ВВП, що перевищує середній показник для ЛМІС. Середня частка енергетичних субсидій у ВВП країн ЛМІС у 2022 році становила близько 1,5%. У структурі субсидій України: **явні субсидії** становили \$12,7 млрд, **неявні субсидії** – \$20 млрд.

Основна частка фінансування спрямована на підтримку споживачів природного газу та електроенергії. Водночас вугільний сектор також залишається об'єктом неявної державної підтримки, що пов'язано з історичною структурою енергетичного балансу та політичними міркуваннями.

Це свідчить про непропорційне навантаження на державні фінанси, значні втрати ефективності у використанні ресурсів, а також на потребу удоско-

налення підходів до субсидіювання, зокрема у напрямку підвищення адресності та зменшення залежності України від енергетичних корисних копалин.

В Україні відмічається ситуація, де субсидії виконують як соціальну, так і політичну функцію, стримуючи екологічну модернізацію та економічну ефективність у довгостроковій перспективі. Явні субсидії знижують собівартість видобутої продукції, що дозволяє компаніям отримувати тимчасову конкурентну перевагу. Неявні субсидії, зокрема низькі ставки на енергоносії або відсутність компенсації за шкоду довкіллю, спотворюють ціноутворення, стимулюють надмірний видобуток та деформують ринкові механізми. В табл. 2 наведені обсяги світових витрат на субсидії у видобувному секторі в розрізі груп країн за рівнем доходу у 2022 році.

Таблиця 2

Світові витрати на субсидії у видобувному секторі у 2022 році

Продукт	Форма субсидії	ЛІС	ЛМІС	у т.ч. Україна	УМІС	НІС	ВСЬОГО
1	2	3	4	5	6	7	8
Нафта та нафтопродукти	Явні, у т.ч.:	4,1	75,6	-	186,2	90,5	356,3
	Споживчі субсидії	4,1	75,4	-	166,4	83,3	329,1
	Субсидії виробникам	-	0,2	-	19,8	7,2	27,2
	Неявні	16,3	432,4	7,0	1 194,9	1 321,6	2 965,1
Природний газ	Явні, у т.ч.:	0,1	65,1	6,1	313,4	264,0	642,5
	Споживчі субсидії	0,1	64,8	6,1	307,5	257,5	629,8
	Субсидії виробникам	-	0,3	-	5,9	6,5	12,7
	Неявні	0,5	54,0	3,9	275,0	312,7	642,1
Вугілля	Явні, в т.ч.:	-	6,4	0,2	1,2	1,0	8,6
	Споживчі субсидії	-	0,9	-	0,1	-	1,0
	Субсидії виробникам	-	5,5	0,2	1,1	1,0	7,6
	Неявні	2,3	225,1	9,2	1 620,7	252,7	2 100,8

1	2	3	4	5	6	7	8
Електроенергія	Явні, у т.ч.:	4,7	76,5	6,4	141,3	96,9	319,4
	Споживчі субсидії	4,7	76,5	6,4	141,1	93,2	315,6
	Субсидії виробникам	-	-	-	0,1	3,7	3,9
	Неявні	-	-	-	-	-	-
ВСЬОГО	Явні	8,8	223,6	12,7	642,0	452,4	1 326,8
	Неявні	19,1	711,5	20,0	3 090,6	1 887,0	5 708,1
	СУБСИДІЇ – ВСЬОГО	27,9	935,0	32,7	3 732,6	2 339,4	7 034,9

Складено автором за [31].

Доведено, що зменшення податкового навантаження або надання преференцій у сфері видобутку корисних копалин призводить до збільшення прибутковості добувних компаній, що у короткостроковій перспективі активізує інвестиційну активність. Однак подібна політика спричиняє нерациональний розподіл ресурсів, гальмує впровадження технологічних інновацій і енергоефективних рішень [5]. Субсидії спотворюють економічну ефективність, оскільки, в основному вииграють багатші домогосподарства та галузі, які є основними споживачами корисних копалин [44]. Тому, фіскальна тяжкість субсидій є особливо гострою для країн, що розвиваються, де уряди змушені нарощувати державний борг або впроваджувати заходи економії для утримання програм субсидій. Таким чином, формується «порочне коло» фінансової нестабільності, погіршуючи економічні нерівності в цих суспільствах. А проблеми та затримки в переорієнтації фінансових ресурсів на розвиток відновлювальних джерел енергії, (вітер, сонце та гідроенергія) гальмують диверсифікацію енергетичних джерел та декарбонізацію [37].

Соціальні наслідки. Стимулювання видобутку природних ресурсів за рахунок субсидій, як правило, супроводжується тимчасовим підвищенням зайнятості й доходів населення у видобувних регіонах. Однак, надмірна залежність від сировинного сектору витісняє інші галузі, спричиняючи ефект деіндустріалізації та обмеження економічної диверсифікації. Це явище отримало назву «**ресурсне прокляття**», за якого природне багатство не сприяє стійкому розвитку [32]. У соціальному аспекті це виражається у нерівномірному розподілі благ: прибутки централізуються у великих корпораціях та державних структурах, а локальні громади стикаються із погіршеними умовами життя та обмеженим доступом до суспільних послуг. Централізація прибутків у видобувному секторі супроводжується соціальною поляризацією, оскільки вигоди отримують політичні еліти. У країнах з високим рівнем субсидіювання спостерігається нерівномірний розподіл доходів, централізація прибутків та зростання соціальної напруги [45].

Екологічні аспекти. Екологічна шкода, що супроводжує видобуток корисних копалин, часто не включається до фінансових розрахунків, що робить неявні субсидії найбільш прихованими, але, водночас, найшкідливішими. Компанії не компенсують витрати на деградацію ґрунтів, забруднення водних ресурсів або зниження якості повітря, перекладаючи ці витрати на державу або суспільство. Унаслідок цього справжня собівартість видобутої продукції є суттєво заниженою [36]. Така «підтримка» знижує конкурентоспроможність екологічно безпечних технологій та уповільнює впровадження альтернативних джерел енергії, що є критично важливим у контексті змін клімату.

Субсидії маскують реальну екологічну вартість видобутку, не враховуючи деградацію екосистем, викиди парникових газів та втрати біорізноманіття. Це підриває екологічну політику країн і суперечить глобальним кліматичним зобов'язанням, зокрема Паризькій угоді. Неявні субсидії стимулюють зростання зовнішніх екологічних витрат, які не включаються до ринкової ціни. Пільгові ціни на енергію стимулюють ресурсоємне та екологічно небезпечне виробництво, що уповільнює перехід до зеленої енергетики. За оцінками організації Earth Track, у 2023 році глобальні витрати на екологічно шкідливі субсидії сягнули \$2,6 трлн [7].

Найбільш небезпечним впливом субсидій на видобуток енергетичних корисних копалин визнається їх вплив на забруднення навколишнього середовища. Адже, спалювання енергетичних ресурсів є основним джерелом шкідливих повітряних забруднювачів, таких як діоксид вуглецю (CO₂), частки (PM), діоксид сірки (SO₂) та оксиди азоту (NO_x), тобто, основних чинників зміни клімату та серйозних захворювань людей [49]. У регіонах з високим рівнем споживання видобувних енергоресурсів та субсидіями (Індія та Китай), забруднення повітря від вугілля та інших енергетичних корисних копалин призводить до мільйонів передчасних смертей щороку [4].

У порівнянні з інвестиціями в «зелену» енергетику, що сприяють досягненню ЦСР ООН, фінансова підтримка видобутку корисних копалин зберігає уклади, які посилюють залежність від неефек-

тивних і шкідливих для довкілля технологій. Це поглиблює негативні наслідки зміни клімату, включаючи екстремальні погодні явища, нестачу води й продовольства, зростання рівня забруднення та ризику поширення інфекційних хвороб – що становлять дедалі більшу загрозу для громадського здоров'я [20].

Отже, надання субсидій на видобуток корисних копалин, енергетичних передусім, побічно підтримує та продовжує цикл шкоди здоров'ю, що в основному вражає уразливі верстви населення. Тому, продовження політики субсидіювання суперечить імплементації глобальних стратегій декарбонізації та заважає досягненню кількох Цілей сталого розвитку, зокрема: ЦСР 3 (Гарне здоров'я і добробут), ЦСР 7 (Чиста та доступна енергія), ЦСР 12 (Відповідальне споживання і виробництво) та ЦСР 13 (Боротьба зі зміною клімату). Таким чином, такі субсидії побічно підтримують цикл шкоди здоров'ю, що особливо вражає найбільш уразливі верстви населення [42].

Інституційний вплив субсидій. Субсидії найчастіше домінують у країнах із низькою інституційною якістю, де державні ресурси використовуються неефективно [29]. Особливо складними для виявлення вважаються неявні субсидії, що ускладнює аудит державних видатків. Країни-експортери використовують субсидії як засіб зміцнення позицій на світовому ринку. Дешеві ресурси сприяють енергетичній залежності імпортерів, а це, у свою чергу, дозволяє країнам-експортерам впливати на міжнародну політику [15].

У країнах із низьким рівнем інституційної прозорості субсидії часто використовуються для політичних цілей. Державна підтримка галузі використовується як інструмент політичних маніпуляцій [15; 29]. Слабкість громадського контролю та регу-

ляторної бази, а також неефективне адміністрування пільг сприяють корупційним практикам і послаблюють фіскальну дисципліну [24].

Субсидіювання видобутку корисних копалин детермінує етичні питання міжпоколінської та глобальної справедливості. Етична дилема надання таких субсидій виходить за межі національних та регіональних кордонів. Викиди парникових газів, спричинені споживанням субсидованого палива, сприяють глобальній зміні клімату, наслідки якої найгостріше відчуються в країнах, що мають найменший внесок у ці процеси [21]. Субсидії загострюють питання соціальної справедливості, завдаючи шкоди уразливим групам, водночас вигідніші для багатших верств і промислових секторів. Це особливо стосується громад поблизу зон видобутку або забруднених міських районів, де зростає ризик захворювань через екологічний тиск.

Аналіз світового досвіду субсидіювання видобувного сектору дозволяє виявити різноманітні підходи, що мають суттєвий вплив на економічну ефективність, екологічну стійкість та соціальну справедливість. Табл. 3 демонструє широку палітру механізмів державної підтримки, від прямих трансфертів до прихованих переваг, які не піддаються прозорому обліку. З табл. 3 видно, що в структурі державної підтримки видобувної галузі переважають неявні (імплицитні) субсидії, які проявляються через цінні спотворення, екстерналії та податкові пільги. Така форма субсидіювання ускладнює виявлення та оцінку фактичного обсягу підтримки, що, у свою чергу, перешкоджає формуванню прозорої та ефективного фіскальної політики.

Аналіз світового досвіду субсидіювання засвідчує багатомірну природу субсидій, яка охоплює економічні, екологічні, соціальні та інституційні аспекти (табл. 3).

Таблиця 3

Світовий досвід субсидіювання видобувного сектору

Країна	Тип субсидії	Напрямок витрат	Основні наслідки / Приклад / Статистика
1	2	3	4
США	Явна	Прискорена амортизація, податкові пільги; відновлення земель	Стимулювання інвестицій, ігнорування екологічних витрат; \$1 млрд щорічно на рекультивацию шахт
Канада	Явна	Фінансова підтримка геологічної розвідки	Понад CAD \$200 млн на геологічні дослідження у 2021; розвиток сектору, ризики деградації довкілля
Індія	Неявна	Внутрішні ціни на вугілля, дешева енергія	\$2 млрд/рік субсидій; забруднення, ризики для здоров'я населення
Саудівська Аравія	Неявна	Занижені внутрішні ціни на нафту та електроенергію	Надмірне споживання, бюджетні втрати, гальмування енергетичного переходу
Іран	Явна/ Неявна	Субсидіювання палива та енергоресурсів	Фінансовий тиск на бюджет, контрабанда, неефективність
Ірак	Явна	Державне регулювання цін компенсації	Недофінансування інфраструктури, низька інвестиційна привабливість
Алжир	Неявна	Дешева енергія, водні ресурси	Зростання споживання, зниження експортного потенціалу
Індонезія	Явна/ Неявна	Інфраструктурні інвестиції	\$2.4 млрд у транспортну інфраструктуру для вугільної галузі

1	2	3	4
Австралія	Явна	Податкові пільги	Пільги LNG-компаніям понад AUD \$1.5 млрд
Китай	Явна	Прямі субсидії на "чисте" вугілля; Розвиток технологій	\$3 млрд щороку на інновації у вугільному секторі
ЄС	Явна	Утримання нерентабельних шахт	Мільярди євро на підтримку шахт
Глобальний контекст	Явна/ Неявна	Екологічні витрати, кредити, земельні ресурси, гарантії ризиків, занижені ставки	Втрати до 7% світового ВВП; державні гарантії зменшують ризики; безкоштовне користування ресурсами

Складено автором за [2; 10; 14; 16;17; 23].

У більшості країн світу субсидії є інструментом державної інтервенції з ціллю стабілізації, залучення інвестицій чи утримання соціального балансу. Проте, така підтримка часто маскує неефективність та деформує ринок, поглиблюючи бюджетні дисбаланси та знижуючи стійкість державних фінансів.

У США та Канаді явні податкові пільги й амортизаційні преференції стимулюють інвестиційну активність, однак зменшують податкову базу без адекватного урахування екологічних витрат. У країнах, що розвиваються, фіскальні втрати від субсидій значно перевищуючи прямі видатки бюджету, і сягають 4-7% ВВП. Такий рівень втрат обмежує потенціал інвестицій у соціальну сферу, інфраструктуру чи охорону довкілля та сприяє подальшій вуглецевій залежності економіки.

Численні приклади підтверджують, що субсидії суперечать цілям кліматичної політики. У країнах Сходу, зокрема, Саудівській Аравії, Індії, Індонезії, Алжир, відмічається заниження внутрішніх цін на нафту, вугілля, газ та електроенергію, що стимулює надмірне споживання ресурсів і зростання викидів CO₂. Наявність субсидій у державах із високим рівнем розвитку свідчить про глибоку політичну інерцію та вплив енергетичних лобі. Утримання збиткових шахт у країнах ЄС або податкова лояльність до LNG-компаній в Австралії ілюструють, як субсидії можуть функціонувати як спосіб підтримки політично вигідних галузей.

Отже, фінансова підтримка видобувного сектору в багатьох країнах суперечить цілям сталого розвитку, кліматичної нейтральності та економічної ефективності. Сучасна система субсидій переважно сприяє енергоємним і екологічно шкідливим галузям, зберігаючи інституційну інерцію реформ (зокрема в країнах ОПЕК, США, Китаї, Індії). Це викривлює ринок, тисне на бюджети та уповільнює енергетичний перехід до «зеленої» економіки. Різноморідність національних методик обліку субсидій ускладнює їхню прозору оцінку.

Особливо шкідливими є неявні субсидії, які не відображаються у звітності. Ринкове ціноутворення спотворюють занижені тарифи, невраховані екологічні та соціальні витрати, відсутність плати за забруднення. Нечітке інституційне регулювання таких форм підтримки сприяє фіскальній неефектив-

ності, а податкові пільги, субсидовані кредити та державні гарантії додатково знижують податкову базу та порушують принципи рівності доступу до ресурсів.

Субсидіювання видобутку корисних копалин в Україні. За різними оцінками, загальна вартість корисних копалин на всій території України в межах кордонів 1991 року складає \$26 трлн. В Україні виявлено близько 20 000 родовищ і проявів 117 видів корисних копалин, з яких 8 172 родовища із запасами 94-х видів мінеральної сировини мають промислове значення. До промислового освоєння залучено 2 868 родовищ, де працює понад дві тисячі гірничовидобувних та переробних підприємств [40].

Однак, станом на січень 2025 року, під окупацією перебувають родовища та поклади корисних копалин, вартість яких становить 48% від загальної вартості ресурсів України. Це включає понад 41 вугільне родовище (60% запасів), дев'ять родовищ нафти (11% від загальних покладів), 27 ділянок із покладами газу (приблизно 20% всіх запасів), а також 42% родовищ металів і 33% покладів рідкісно-земельних металів та мінералів [12]. Зареєстровано три дотаційних родовища корисних копалин. Ці об'єкти мають спеціальний статус і відображаються окремо в Державному балансі запасів з вказанням надкористувачів [23].

Після здобуття незалежності Україна активно використовувала субсидії для підтримки видобувного сектору. Це дозволило знизити витрати на виробництво та підтримати зайнятість у короткостроковій перспективі, але водночас призвело до викривлень у ринковому ціноутворенні, гальмування модернізації та загострення екологічних проблем.

Система державної підтримки видобувної галузі в Україні, як і в інших країнах світу, базується як на прямих бюджетних трансфертах, так і на податкових та інституційних стимулах. Водночас значна частина підтримки залишається неявною, що створює виклики для фіскальної прозорості та ефективного управління природними ресурсами. Табл. 4 надає загальний огляд явних та неявних субсидій на видобуток корисних копалин в Україні із короткою характеристикою щодо їхнього впливу на ціноутворення та ефективність, а також демонструє різнома-

Таблиця 4

Перелік продукції, видобуток якої субсидується явними та неявними субсидіями в Україні

Продукція	Явні субсидії	Неявні субсидії	Нормативно-правові акти
Вугілля	Прямі державні субсидії для покриття збитків шахт, компенсація витрат на заробітну плату, підтримка старих шахт та підприємств	Зниження ставок рентної плати, податкові пільги для великих підприємств, пільгові кредити	Гірничий закон України; Податковий кодекс України, Розділ IX «Рентна плата»
Природний газ	Прямі субсидії для стабільності ринку газу, підтримка державного постачальника	Низькі ставки рентної плати на видобуток, знижені тарифи на транспортування та постачання	Податковий кодекс України, Розділ IX «Рентна плата»; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування рентної плати за користування надрами»
Нафта	Підтримка державних нафтогазових компаній через фінансування	Податкові пільги для компаній, що займаються видобутком нафти, знижена рентна плата для деяких регіонів	Закон України «Про нафту і газ»; Податковий кодекс України, Розділ IX «Рентна плата»
Метали (залізна руда, марганець)	Часткова підтримка через пільгове оподаткування для великих металургійних підприємств	Субсидії на енергетичні ресурси для металургійної галузі, зниження екологічних вимог для видобувних компаній	Довідник № 5 пільг, наданих чинним законодавством юридичним особам по сплаті податків; Постанова Кабінету Міністрів України від 23.08.1977 № 443 «Про надання додаткових пільг працівникам підприємств і організацій чорної металургії»
Сільськогосподарські мінерали (сірка, фосфати)	Прямі фінансові субсидії на підтримку хімічної та сільськогосподарської промисловості	Пільги для виробників, що використовують ці ресурси у сільському господарстві, знижені рентні ставки	Довідник № 7 пільг, наданих чинним законодавством юридичним особам по сплаті податків
Глинозем	Фінансова допомога для підприємств, що займаються видобутком глинозему для промислових цілей	Податкові пільги для підприємств, що займаються видобутком та обробкою глинозему	Довідник № 5 пільг, наданих чинним законодавством юридичним особам по сплаті податків
Торф	Прямі субсидії на підтримку видобутку для потреб енергетики та сільського господарства	Пільги на видобуток та зниження ставок рентної плати для підприємств у пільгових регіонах	Податковий кодекс України, Розділ IX «Рентна плата»

Складено автором за [6; 22; 34].

ніття продукції, для видобутку якої такі субсидії застосовуються.

Мінерально-сировинна база України включає значні запаси критично важливих мінералів, зокрема літію, графіту, титану та рідкоземельних елементів, що мають стратегічне значення для енергетичних, електронних та оборонних технологій. Водночас, значна частина геологічної інформації, сформована ще в радянський період, базується на застарілих підходах до дослідження й оцінки, що зумовлює потребу в її переоцінці відповідно до сучасних міжнародних стандартів [27]. Суттєвою перешкодою для ефективного освоєння мінеральних ресурсів залишається дефіцит сучасної інфраструктури – транспортної, енергетичної та цифрової, особливо в ресурсозабезпечених регіонах Східної України, що зазнали руйнувань унаслідок воєнних дій. Це ускладнює інвестування в геологорозвідку.

Воєнний стан в Україні суттєво обмежив механізми громадського контролю в екологічній сфері,

зокрема щодо процедур оцінки впливу на довкілля, що знижує прозорість ухвалених рішень і підвищує ризики для довгострокової екологічної безпеки [8]. Незважаючи на участь України в Ініціативі прозорості видобувних галузей (EITI), рівень деталізації звітності щодо обсягів субсидій, податкових пільг, екологічних витрат та структури кінцевої власності підприємств залишається недостатнім. Така обмеженість даних знижує ефективність громадського моніторингу, підважує інституційну довіру та ускладнює реалізацію міжнародних зобов'язань у сфері прозорого й підзвітного управління надрокористуванням [9].

До того ж, відмічається значне, в окремих випадках у 30 разів, зростання стартових цін на спеціальні дозволи на користування надрами, особливо щодо будівельних корисних копалин, таких як пісок [11]. Це різке (з 161 грн/м³ у першому кварталі до 4427,3 грн/м³) подорожчання зробило видобуток для багатьох підприємств нерентабельним, та призвело

до зупинки придбання нових спеціальних дозволів на аукціонах.

Попри ускладнення, які детерменовані поточною соціально-економічною ситуацією, Україна вживає заходів щодо вдосконалення практики адміністрування видобутку корисних копалин, у тому числі, в частині субсидювання видобувного сектору економіки.

У 2024 році Державна служба геології та надр України забезпечила надходження до Державного бюджету в розмірі 3,5 млрд грн, з яких 1,8 млрд грн отримано від продажу спеціальних дозволів на аукціонах [1; 54]. У межах оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року було у 2024 році створено Державний компенсаційний фонд у геологічній сфері [48]. Загальний обсяг фінансування програми на 2025–2030 роки передбачено в розмірі 1,5 млрд грн, що в середньому становить 258,2 млн грн на рік. З урахуванням витрат у 2011–2024 роках (2,0 млрд грн), загальна вартість виконання програми прогнозується на рівні 3,6 млрд грн [55].

Одним із найефективніших інструментів залучення іноземних та внутрішніх інвестицій у видобувний сектор, особливо в умовах значного геологічного ризику або необхідності розробки стратегічно важливих, але економічно складних родовищ, вважаються угоди про розподіл продукції (УРП) [13; 43]. Економічна ефективність УРП проявляється, зокрема, у зростанні інвестицій. Наприклад, у 2020–2021 роках підписано дев'ять угод, що охоплювали площу понад 9 тис. км², із прогнозованим обсягом інвестицій у понад \$400 млн [58]. Проте, критику відзначають, що реалізація УРП в Україні потребує більшої прозорості, удосконалення правових механізмів контролю та мінімізації можливостей для зловживань, зокрема через недооцінку видобутої продукції або непрозоре визначення частки, що підлягає розподілу [25]. З економічної точки зору, УРП можуть бути вигіднішими за традиційну модель ліцензування надрокористування, яка передбачає

сплату фіксованих рентних платежів і податків. УРП забезпечують гнучкі умови розподілу прибутку, що враховують витрати інвестора та дають змогу адаптуватися до коливань цін на сировину [58]. Наприклад, у проєктах із розробки літію та титану частка держави після відшкодування витрат інвестора може сягати 65–70% [52]. Це вигідніше, ніж типова рента за користування надрами, яка становить 5–20% залежно від типу ресурсів.

У квітні 2025 року Україна та США підписали Угоду про Спільний інвестиційний фонд реконструкції, що відзначає стратегічний крок у відновленні України після війни та інтеграції в глобальні ланцюги постачання критично важливих мінералів. Фонд з рівним управлінням (50/50) між країнами фінансуватиметься за рахунок доходів від ліцензій, роялті та платежів, пов'язаних із видобутком природних ресурсів в Україні. Протягом десяти років всі прибутки будуть реінвестовані в інфраструктуру, що відповідає принципам сталого розвитку та уникатиме нових боргових зобов'язань, зосереджуючи ресурси на нових проєктах. Цей крок є важливим для інтеграції України в західні ланцюги постачання стратегічних мінералів [35].

Видобувна промисловість України продовжує отримувати державну підтримку у формі прямих трансфертів із бюджету, що пояснюється її стратегічним значенням для енергетичної безпеки. Так, у 2021 році на фінансування вугільної галузі було виділено понад 4 млрд грн [60]. У Державному бюджеті України на 2025 рік передбачено подальше фінансування видобувної, переробної та машинобудівної промисловості, що свідчить про послідовну політику підтримки ключових секторів економіки [59].

Пільгове оподаткування лишається ключовим інструментом державної підтримки видобувної галузі в Україні. Основні форми державної підтримки через оподаткування видобувної промисловості України наведені в табл. 5.

Таблиця 5

Основні форми державної підтримки через оподаткування видобувної промисловості України

Форма підтримки	Суть пільги / положення
Зниження ставок рентної плати	Ставка ренти на природний газ з глибини понад 5 000 м становить 6 %, тоді як на інших глибинах – 14–29%
Податкові канікули	Звільнення від податку на прибуток на 5 років для підприємств, що реалізують інвестиційні проєкти
Пільги стратегічним інвесторам	Звільнення від ПДВ, імпортного мита та податку на прибуток для інвесторів зі значними інвестиціями
Нові положення з 2025 року	Введено мінімальні бази оподаткування ренти за видобуток нерудних корисних копалин для запобігання зниженню податкових зобов'язань
Пільги індустріальним паркам	Звільнення від податку на прибуток на 10 років і ПДВ за умови реінвестування в розвиток індустріального парку
Угоди про розподіл продукції (УРП)	УРП в секторі стратегічних мінералів забезпечують пільгове оподаткування, стабільність умов і правові гарантії для інвесторів
Міжнародна угода зі США (2025)	Створено спільний фонд розвитку критичних мінералів. Україна спрямовує 50% доходів від нових проєктів (мінерали, нафта, газ) до цього фонду

Складено автором за [39; 4; 4; 5; 5; 58].

Впродовж 2023–2025 років в Україні було прийнято низку змін до законодавства, що встановлюють мінімальні бази оподаткування на ренту за видобуток нерудних копалин (пісок, гравій, каолін) для запобігання заниженню податкових зобов'язань. Уряд також стимулює інвестиційну активність через розвиток індустріальних парків. У 2024 році зареєстровано 7 нових парків, тоді як 4 було виключено з реєстру. Пільги для таких парків включають десятирічне звільнення від податку на прибуток, ПДВ та імпортного мита.

Значна частина субсидій на видобуток корисних копалин в Україні надається у неявній формі. Такі субсидії не фіксуються у державному бюджеті, однак мають значний фіскальний ефект, зменшуючи витрати підприємств. Наприклад, занижені ставки рентної плати на залізну руду у 2020–2021 роках за оцінками CASE призвели до щорічних втрат бюджету в обсязі до 10 млрд грн[3]. Основні форми неявної державної підтримки у видобувному секторі України та їх економічні наслідки наведені в табл. 6.

Таблиця 6

Форми неявної державної підтримки у видобувному секторі України та їх економічні наслідки

Форма неявної субсидії	Суть підтримки / наслідки
Непрозорі процедури ліцензування	Ліцензії на родовища часто видавалися без конкурентних аукціонів, що знижувало можливі надходження до бюджету та створювало ризики корупції.
Ігнорування екологічних витрат	Витрати на рекультивацию, очищення вод та компенсацію громадам не враховуються або перекладаються на бюджет або населення, створюючи екстерналії.
Безоплатне використання геологічної інформації	Приватні компанії використовують дані, отримані за кошти бюджету, без компенсації державі, що знижує ефективність державних інвестицій у геологорозвідку.
Відстрочки екологічних санкцій	У ряді випадків порушення екологічного законодавства не супроводжуються штрафами або їхнє стягнення відкладається, що знижує вартість забруднення для підприємств.
Перехресне субсидіювання енергоносіїв	Низькі тарифи на електроенергію або газ для промислових споживачів створюють приховану підтримку за рахунок населення або держави.
Надмірна амортизація/знецінення активів	Компанії можуть занижувати вартість активів або обліковувати надмірні витрати на амортизацію, зменшуючи оподатковуваний прибуток.

Складено автором за [18; 28; 38; 41; 56].

Формально, більшість пільг та підтримки, що отримує видобувна промисловість України, обґрунтовується необхідністю стимулювання інвестицій. Однак, практика державної підтримки видобувної промисловості в Україні потребує більшої прозорості, обґрунтованості та оцінки довгострокових соціально-екологічних наслідків. Хоч субсидії і призводять до зниження витрат на видобуток, що сприяє зниженню цін на корисні копалини, їх продовження призводить до неефективного використання ресурсів та гальмує введення технологічних інновацій [33].

Неявні субсидії спотворюють конкуренцію, надаючи великим підприємствам отримувати переваги за рахунок державної підтримки, що посилює їхні конкурентні можливості на ринку і створює бар'єри для малих і середніх підприємств, обмежуючи доступ до таких ресурсів.

Недостатній контроль за екологічними стандартами в умовах неявних субсидій призводить до серйозних екологічних проблем. Зокрема, пільги на видобуток без належного екологічного нагляду сприяють забрудненню середовища та збільшують витрати на відновлення екосистем, що впливає на кінцеву ціну продукції[26].

Непрозорість у видачі ліцензій на користування надрами визнається системною проблемою. Родовища передаються без аукціонів, не враховуються

екологічні витрати на рекультивацию земель та очищення водойм, а результати геологорозвідки, що профінансовані за кошти держави, передаються приватним компаніям безоплатно.

Напрями удосконалення політики субсидіювання у видобувному секторі України. Україна здійснює поступову трансформацію видобувного сектору, орієнтуючись на енергетичну безпеку, диверсифікацію постачання критично важливої сировини та підвищення інвестиційної привабливості. Однак забезпечення стійкості цієї трансформації потребує інтеграції принципів сталого розвитку, що передбачають збалансування економічних, соціальних та екологічних інтересів (ЦСР 7, 8, 9, 12, 13).

Субсидіювання галузі повинне базуватись на засадах «зеленої» економіки, що передбачає ресурсоефективні технології, екологічну сертифікацію підприємств та дотримання міжнародних стандартів. Пріоритет має надаватись інноваційним ініціативам, орієнтованим на зменшення викидів, рекультивацию земель, використання вторинної сировини й розвиток ВДЕ (ЦСР 12, 13).

Замість підтримки поточної екологічно й соціально неефективної структури виробництва, субсидії мають спрямовуватись на модернізацію, зниження екологічного навантаження та підвищення технологічної спроможності підприємств. Необхідним є перехід до прозорих критеріїв надання дер-

жавної допомоги, які враховуватимуть інноваційність, екологічні ризики та регіональні диспропорції (ЦСР 8, 10, 11).

У контексті децентралізації особливої актуальності набуває посилення ролі місцевих громад у формуванні стратегій сталого надкористування, визначенні пріоритетів субсидіювання та оцінці екологічних наслідків (ЦСР 11, 16). Доцільним є розроблення регіональних програм трансформації монофункціональних територій із акцентом на економічну диверсифікацію, перекваліфікацію кадрів та розвиток соціальної інфраструктури (ЦСР 8, 9, 11).

Державна підтримка має зміщуватися в бік державно-приватного партнерства та фіскальних стимулів, що сприятимуть залученню приватного капіталу та зменшенню бюджетного навантаження (ЦСР 9, 17). Водночас реформування механізмів субсидіювання повинно передбачати створення публічного реєстру отримувачів, незалежний аудит та імплементацію стандартів ЕІПІ для запобігання корупційним практикам і забезпечення ефективного використання державних ресурсів. За результатами дослідження практики надання субсидій у сфері видобутку корисних копалин в Україні, на основі виявлених проблем із прозорістю та обліком державної підтримки у видобувному секторі України пропонується вжити таких заходів:

Зобов'язати підприємства офіційно декларувати пільгові коефіцієнти при сплаті рентної плати залежно від глибини залягання, геологічних умов та ступеня вивченості з метою контролю виправданості їх застосування та оцінки втрати бюджету.

Запровадити механізм регулярного незалежного аудиту використання податкових пільг і державної підтримки у видобувній галузі.

Створити єдиний публічний реєстр компаній, які користуються державною підтримкою, включаючи податкові преференції та право на розробку доцільних родовищ.

Запропоновані заходи сприятимуть зниженню ризиків корупції та підвищенню ефективності управління природними ресурсами на основі їх наближення до принципів Ініціативи прозорості видобувних галузей (ЕІПІ).

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження особливостей державної підтримки на субсидіювання у сфері видобутку корисних копалин в Україні дозволяє сформулювати висновки та пропозиції щодо подальших трансформацій у цій сфері.

Субсидії на видобуток корисних копалин стимулюють економічне зростання та створення робочих місць у короткостроковій перспективі, але в довгостроковій призводять до екологічних проблем,

соціальної нерівності та гальмування інновацій. Вони підтримують застарілі забруднювальні технології, ускладнюючи перехід до чистих джерел енергії та боротьбу зі змінами клімату. Неефективний розподіл субсидій також збільшує нерівність, оскільки вигоду отримують заможні верстви населення.

Аналіз енергетичних субсидій в Україні свідчить про їх фіскальну неефективність. Держава продовжує фінансувати непродуктивне споживання, що не сприяє зменшенню енергетичної залежності та переходу до відновлюваної енергетики. Рекомендується провести інвентаризацію субсидій та скорочувати неефективні, одночасно розширюючи адресну допомогу вразливим верствам населення.

Перегляд політики субсидіювання у видобувному секторі є необхідним для екологічної трансформації та сталого розвитку. Реформа повинна базуватись на інвентаризації всіх форм підтримки, що дозволить створити прозору основу для політичних рішень. Важливо впроваджувати внутрішнє ціноутворення зовнішніх ефектів через вуглецеве ціноутворення або екологічне оподаткування, що відображатиме реальну вартість природних ресурсів та забруднення. Також необхідно переорієнтувати бюджетні ресурси на відновлювану енергетику, енергоефективність і зелений транспорт, що сприятиме створенню нових ринків і кліматичної нейтральності.

Результати аналізу механізму субсидіювання у видобувній галузі обумовлюють актуальність подальшого дослідження стратегій його трансформації з урахуванням принципів сталого розвитку. У цьому контексті перспективними є такі напрями наукового пошуку:

Дослідження підходів до поступового скасування неефективних та екологічно шкідливих субсидій з урахуванням міжнародного досвіду, екологічних екстерналій та біоекономічних втрат. Особливу увагу слід приділити фіскальній диференціації з урахуванням типу ресурсів, глибини видобутку та ступеня екологічної шкоди.

Аналіз механізмів перенаправлення бюджетних коштів на підтримку інноваційної діяльності, впровадження енергоефективних технологій, розвиток відновлюваної енергетики та людського капіталу в контексті регіональної економічної трансформації.

Зазначені напрями досліджень дозволять створити наукову основу для удосконалення збалансованої державної політики у сфері надкористування, що інтегрує економічну ефективність, екологічну сталість та соціальну справедливість.

Література

1. Amendments to the National Program for the Development of the Mineral and Raw Materials Base until 2030. *AmCham Ukraine*. 2024. URL: <https://chamber.ua/news/amendments-to-the-national-program>.
2. Bast E., Doukas A., Pickard S., van der Burg L., Whitley S. Empty promises: G20 subsidies to oil, gas and coal production. *Overseas Development Institute (ODI)*. 2015. URL: <https://odi.org>.
3. Витрати бюджету через занижену ренту на корисні копалини. *CASE Україна*. 2021. URL: <https://case-ukraine.org>.

4. Chen C., Wang X., Xu Z. Air pollution and health: A global perspective. *The Lancet Public Health*. 2020. Vol. 5(3), P. 127-130. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30008-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30008-0).
5. Coady D., Parry I., Le N. P., Shang B. Global fossil fuel subsidies remain large: An update based on country-level estimates. 2019. IMF Working Paper No. 19/89. DOI: <https://doi.org/10.5089/9781484393178.001>.
6. What to Know About the Signed U.S.-Ukraine Minerals Deal. *CSIS*. 2025. URL: <https://www.csis.org/analysis/what-know-about-signed-us-ukraine-minerals-deal>.
7. Global subsidies overview: Fossil fuels and environmental costs. *Earth Track*. 2023. URL: <https://www.earthtrack.net/>.
8. Громадська участь в екологічній політиці під час воєнного стану в Україні. Київ: Центр екологічних ініціатив, 2023. URL: <https://ecoaction.org.ua/public-participation-during-war.html>.
9. Звіт про впровадження стандарту Ініціативи прозорості видобувних галузей в Україні за 2022 рік. Київ: Національний секретаріат ЕІТІ, 2023. URL: <https://eiti.org.ua/reports>.
10. Erickson P., Lazarus M., Piggot G. Limiting fossil fuel production as the next big step in climate policy. *Nature Climate Change*. 2018. Vol. 8(12). P. 1037–1043. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0337-0>.
11. Sharp rise in mineral extraction prices may paralyze the subsoil use sector. *European Business Association*. 2024. URL: <https://eba.com.ua/en/rizke-zrostannya-tsin-na-korysni-kopalyny>.
12. Аналітики: майже половина покладів корисних копалин України в окупації. *Finway*. 2025. URL: <https://finway.com.ua/analitky-majzhe-polovyna-pokladiv-korysnyh>.
13. Strategic minerals policy update. *www.kmu.gov.ua*. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/uriad-stymuliuiie-zaluchennia-investytsii>.
14. Fossil fuel consumption subsidies. *IEA*. 2020. URL: <https://www.iea.org/topics/energy-subsidies>.
15. Fossil fuel subsidies 2022. *IEA*. 2023. URL: <https://www.iea.org/reports/fossil-fuel-subsidies-2022>.
16. Australia's LNG industry and tax. *IEEFA*. 2020. URL: <https://ieefa.org>.
17. Energy Subsidy Reform: Lessons and Implications. *IMF*. 2020. URL: <https://www.imf.org>.
18. Energy Subsidies in Ukraine: Reform Imperatives. *IMF*. 2021. URL: <https://www.imf.org>.
19. Still Not Getting Energy Prices Right: A Global and Country Update of Fossil Fuel Subsidies. *IMF*. 2022. URL: <https://www.imf.org>.
20. Climate change 2021: The physical science basis. Cambridge University Press. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. *IPCC*. 2021. URL: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_FullReport_small.pdf.
21. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. *IPCC*. 2022. URL: <https://www.ipcc.ch>.
22. Liventseva O. The current state of the non-ore mineral deposits mining in Ukraine. *Mineral Economics*. 2024. Vol. 37(1). P. 123–135.
23. Preferential subs: Who in Ukraine develops subsidized reserves of minerals? *Nadra.info*. 2022. URL: <https://nadra.info/2022/08/preferential-subs-who-in-ukraine-develops-subsidized-reserves>.
24. The resource curse: The political and institutional challenges of natural resource wealth. *Natural Resource Governance Institute*. 2015. URL: https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/nrgi_primer_resource-curse.pdf.
25. OECD. Corruption in the Extractive Value Chain: Typology of Risks, Mitigation Measures and Incentives. Paris: OECD Publishing, 2017. URL: <https://www.oecd.org/publications/corruption-in-the-extractive-value-chain-9789264300115-en.htm>.
26. Environmental policies and subsidies in the mining sector. OECD Publishing, 2020. URL: <https://www.oecd.org/>.
27. Mining Regions and Cities Case of Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: <https://www.oecd.org/ukraine/mining-regions-ukraine-2020.pdf>.
28. Tax Base Erosion and Profit Shifting in Resource Sectors. *OECD*. 2020. URL: <https://www.oecd.org>.
29. Environmental fiscal reform and green budgeting. *OECD*. 2021. URL: <https://www.oecd.org/environment>.
30. Review of energy subsidies in the context of energy sector reforms in Ukraine. *OECD*. 2023. URL: <https://www.oecd.org>.
31. Parry I., Black S., Vernon N. Still Not Getting Energy Prices Right: A Global and Country Update of Fossil Fuel Subsidies. IMF Working Paper No. 2023/169. International Monetary Fund. 2023. URL: <https://www.imf.org>.
32. Pegg S. Mining and poverty reduction: Transforming rhetoric into reality. *Journal of Cleaner Production*. 2006. Vol. 14(3–4). P. 376–387. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.06.006>.
33. Pereira P., Costa P., Ribeiro J. Subsidies in the extractive industries: The case of coal in Ukraine. *Resources Policy*. 2021. Vol. 70. Art. no. 101992.
34. Ukraine – Corporate – Tax credits and incentives. *PwC*. 2025. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/ukraine/corporate/tax-credits-and-incentives>.
35. Ukraine and United States finalise critical minerals deal. *SFA Oxford*. 2025. URL: <https://www.sfa-oxford.com/market-news-and-insights>.
36. Steenblik R. Subsidies: The distorted economics of fossil fuels. *OECD Observer*. 2007. Issue 261. URL: <https://www.oecd.org/environment/cc/39351290.pdf>.
37. Stern N. The economics of climate change: The Stern review. Cambridge University Press. 2007. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817434>.
38. Індекс управління державними ресурсами. *Transparency International Ukraine*. 2021. URL: <https://ti-ukraine.org>.
39. Joint Critical Minerals Agreement with Ukraine. *U.S. Department of State*. 2025. URL: <https://www.state.gov>.
40. Корисні копалини України. ІНФОГРАФІКА. *Ukrinform*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua>.
41. Environmental Governance in Ukraine. *United Nations Development Programme (UNDP)*. 2020. URL: <https://www.undp.org>.
42. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. *United Nations*. 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
43. Extractive Industries Transparency Initiative (EITI): Guide for Effective Implementation. Washington, DC: World Bank. 2018. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/811401552241866011/eiti-implementation-guide>.

44. Fossil fuel subsidies and their impact on poverty. World Bank. (2020). Retrieved from: <https://www.worldbank.org>.
45. The Changing Wealth of Nations 2020: Managing Assets for the Future. Washington, DC: World Bank, 2020. URL: <https://www.worldbank.org>.
46. Податковий кодекс України (ст. 142). *Верховна Рада України*. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
47. Податковий кодекс України (ст. 252). *Верховна Рада України*. 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
48. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оновлення Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року»: Закон України від 18.12.2024 р. № 4154-IX. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/532508__780212.
49. Air pollution and health. *WHO*. (2018). URL: <https://www.who.int>.
50. Зміни до оподаткування нерудних корисних копалин. *Державна податкова служба України*. 2025. URL: <https://tax.gov.ua>.
51. Звіт про використання геологічної інформації. *Державна служба геології та надр України*. 2021. URL: <https://www.geo.gov.ua>.
52. Інформація про результати конкурсів на укладення УРП. *Державна служба геології та надр України*. 2021. URL: <https://www.geo.gov.ua>.
53. Про УРП у видобувній галузі. *Державна служба геології та надр України*. 2023. URL: <https://www.geo.gov.ua>.
54. Prozorro.Продажі: Аукціони Держгеонадр в 2024 році дали бюджету 1,64 млрд грн. *Державна служба геології та надр України*. 2024. URL: <https://nadra.info>.
55. Держгеонадра забезпечили 3,5 млрд грн надходжень до держбюджету в 2024 році. *Державна служба геології та надр України*. 2025. URL: <https://www.geo.gov.ua>.
56. Аналіз екологічних санкцій у промисловості. *Екодія*. 2023. URL: <https://ecoaction.org.ua>.
57. Про індустриальні парки. *Міністерство економіки України*. 2024. URL: <https://www.me.gov.ua>.
58. Результати конкурсів на укладення угод про розподіл продукції у 2020 році. *Міністерство енергетики та захисту довкілля України*. 2021. URL: <https://mer.gov.ua>.
59. Проект Державного бюджету на 2025 рік. *Міністерство фінансів України*. 2024. URL: <https://mof.gov.ua>.
60. Звіт про фінансування вугільної галузі. *Рахункова палата України*. 2022. URL: <https://rp.gov.ua>.

References

1. Amendments to the National Program for the Development of the Mineral and Raw Materials Base until 2030. (2024). *AmCham Ukraine*. Retrieved from <https://chamber.ua/news/amendments-to-the-national-program>.
2. Bast, E., Doukas, A., Pickard, S., van der Burg, L., Whitley, S. (2015). Empty promises: G20 subsidies to oil, gas and coal production. *Overseas Development Institute (ODI)*. Retrieved from <https://odi.org>.
3. Витрати бюджету через занижену ренту на корисні копалини. (2021). *case-ukraine.org*. Retrieved from <https://case-ukraine.org>.
4. Chen, C., Wang, X., Xu, Z. (2020). Air pollution and health: A global perspective. *The Lancet Public Health*, 5(3), pp. 127-130. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(20\)30008-0](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(20)30008-0).
5. Coady, D., Parry, I., Le, N. P., Shang, B. (2019). Global fossil fuel subsidies remain large: An update based on country-level estimates. IMF Working Paper No. 19/89. DOI: <https://doi.org/10.5089/9781484393178.001>.
6. What to Know About the Signed U.S.-Ukraine Minerals Deal. (2025). *CSIS*. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/what-know-about-signed-us-ukraine-minerals-deal>.
7. Global subsidies overview: Fossil fuels and environmental costs. (2023). *Earth Track*. Retrieved from <https://www.earthtrack.net/>.
8. Hromadska uchasť v ekoloģichnij politytsij pid chas voiennoho stanu v Ukraini [Public Participation in Environmental Policy During Martial Law in Ukraine]. (2023). Kyiv, Center for Environmental Initiatives. Retrieved from <https://ecoaction.org.ua/public-participation-during-war.html> [in Ukrainian].
9. Zvit pro vprovadzhenia standartu Initsiatyvy prozorosti vydobuvnykh haluzei v Ukraini za 2022 rik [Report on the implementation of the Extractive Industries Transparency Initiative standard in Ukraine for 2022]. (2023). Kyiv, EITI National Secretariat. Retrieved from <https://eiti.org.ua/reports> [in Ukrainian].
10. Erickson, P., Lazarus, M., Piggot, G. (2018). Limiting fossil fuel production as the next big step in climate policy. *Nature Climate Change*, 8(12), pp. 1037–1043. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0337-0>.
11. Sharp rise in mineral extraction prices may paralyze the subsoil use sector. (2024). *European Business Association*. Retrieved from <https://eba.com.ua/en/rizke-zrostannya-tsin-na-korysni-kopalyny>.
12. Analityky: maizhe polovyna pokladiv korysnykh kopalyn Ukrainy v okupatsii [Analysts: almost half of Ukraine's mineral deposits are under occupation]. (2025). *Finway*. Retrieved from <https://finway.com.ua/analityky-majzhe-polovyna-pokladiv-korysnykh> [in Ukrainian].
13. Strategic minerals policy update. (2024). *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/en/news/uriad-stymuliuie-zaluchennia-investytsii>.
14. Fossil fuel consumption subsidies. (2020). *IEA*. Retrieved from <https://www.iea.org/topics/energy-subsidies>.
15. Fossil fuel subsidies 2022. (2023). *IEA*. Retrieved from <https://www.iea.org/reports/fossil-fuel-subsidies-2022>.
16. Australia's LNG industry and tax. (2020). *IEEFA*. Retrieved from <https://ieefa.org>.
17. Energy Subsidy Reform: Lessons and Implications. (2020). *IMF*. Retrieved from <https://www.imf.org>.
18. Energy Subsidies in Ukraine: Reform Imperatives. (2021). *IMF*. Retrieved from <https://www.imf.org>.
19. Still Not Getting Energy Prices Right: A Global and Country Update of Fossil Fuel Subsidies. (2022). *IMF*. Retrieved from <https://www.imf.org>.
20. Climate change 2021: The physical science basis. (2021). Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press. *IPCC*. Retrieved from https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_FullReport_small.pdf.

21. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. (2022). *IPCC*. Retrieved from <https://www.ipcc.ch>.
22. Liventseva, O. (2024). The current state of the non-ore mineral deposits mining in Ukraine. *Mineral Economics*, 37(1), pp. 123–135.
23. Preferential subs: Who in Ukraine develops subsidized reserves of minerals? (2022). *Nadra.info*. Retrieved from <https://nadra.info/2022/08/preferential-subs-who-in-ukraine-develops-subsidized-reserves>.
24. Natural Resource Governance Institute. (2015). The resource curse: The political and institutional challenges of natural resource wealth. Retrieved from: https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/nrgi_primer_resource-course.pdf.
25. Corruption in the Extractive Value Chain: Typology of Risks, Mitigation Measures and Incentives. (2017). Paris, OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/publications/corruption-in-the-extractive-value-chain-9789264300115-en.htm>.
26. Environmental policies and subsidies in the mining sector. (2020). OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/>.
27. Mining Regions and Cities Case of Ukraine. (2020). Paris, OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/ukraine/mining-regions-ukraine-2020.pdf>.
28. Tax Base Erosion and Profit Shifting in Resource Sectors. (2020). *OECD*. Retrieved from <https://www.oecd.org>.
29. Environmental fiscal reform and green budgeting. (2021). *OECD*. Retrieved from <https://www.oecd.org/environment>.
30. Review of energy subsidies in the context of energy sector reforms in Ukraine. (2023). *OECD*. Retrieved from <https://www.oecd.org>.
31. Parry, I., Black, S., Vernon, N. (2023). Still Not Getting Energy Prices Right: A Global and Country Update of Fossil Fuel Subsidies. IMF Working Paper No. 2023/169. International Monetary Fund. Retrieved from: <https://www.imf.org>.
32. Pegg, S. (2006). Mining and poverty reduction: Transforming rhetoric into reality. *Journal of Cleaner Production*, 14(3–4), pp. 376–387. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.06.006>.
33. Pereira, P., Costa, P., Ribeiro, J. (2021). Subsidies in the extractive industries: The case of coal in Ukraine. *Resources Policy*, 70, 101992.
34. Ukraine – Corporate – Tax credits and incentives. (2025). *PwC*. Retrieved from <https://taxsummaries.pwc.com/ukraine/corporate/tax-credits-and-incentives>.
35. Ukraine and United States finalise critical minerals deal. (2025). *SFA Oxford*. Retrieved from <https://www.sfa-oxford.com/market-news-and-insights>.
36. Steenblik, R. (2007). Subsidies: The distorted economics of fossil fuels. *OECD Observer*, 261. Retrieved from <https://www.oecd.org/environment/cc/39351290.pdf>.
37. Stern, N. (2007). The economics of climate change: The Stern review. Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511817434>.
38. Indeks upravlinnia derzhavnymy resursamy [Public Resource Management Index]. (2021). *Transparency International Ukraine*. Retrieved from <https://ti-ukraine.org> [in Ukrainian].
39. Joint Critical Minerals Agreement with Ukraine. (2025). *U.S. Department of State*. Retrieved from <https://www.state.gov>.
40. Korysni kopalyny Ukrainy. Infografika [Minerals of Ukraine. Infographics]. (2025). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua> [in Ukrainian].
41. Environmental Governance in Ukraine. (2020). *United Nations Development Programme (UNDP)*. Retrieved from <https://www.undp.org>.
42. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. (2015). *United Nations*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>.
43. Extractive Industries Transparency Initiative (EITI): Guide for Effective Implementation. (2018). Washington, World Bank. Retrieved from <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/811401552241866011/eiti-implementation-guide>.
44. Fossil fuel subsidies and their impact on poverty. (2020). *World Bank*. Retrieved from <https://www.worldbank.org>.
45. The Changing Wealth of Nations 2020: Managing Assets for the Future. (2020). Washington, World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>.
46. Podatkovi kodeks Ukrainy (st. 142) [Tax Code of Ukraine (Article 142)]. (2010). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
47. Podatkovi kodeks Ukrainy (st. 252) [Tax Code of Ukraine (Article 252)]. (2010). *Verkhovna Rada Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
48. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo onovlennia Zahalnoderzhavnoi prohramy rozvytku mineralno-syrovynnoi bazy Ukrainy na period do 2030 roku»: Zakon Ukrainy vid 18.12.2024 r. № 4154-IX [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Update of the National Program for the Development of the Mineral and Raw Materials Base of Ukraine for the Period Until 2030": Law of Ukraine No. 4154-IX of 18.12.2024]. Retrieved from https://zakononline.com.ua/documents/show/532508__780212 [in Ukrainian].
49. Air pollution and health. (2018). *WHO*. Retrieved from <https://www.who.int>.
50. Zminy do opodatkuvannia nerudnykh korysnykh kopalyn [Changes to the taxation of non-metallic minerals.]. (2025). *State Tax Service of Ukraine*. Retrieved from <https://tax.gov.ua> [in Ukrainian].
51. Zvit pro vykorystannia heolohichnoi informatsii [Report on the use of geological information]. (2021). *State Service of Geology and Subsoil of Ukraine*. Retrieved from <https://www.geo.gov.ua> [in Ukrainian].
52. Informatsiia pro rezultaty konkursiv na ukladennia URP [Information on the results of competitions for the conclusion of PSA]. (2021). *State Service of Geology and Subsoil of Ukraine*. Retrieved from <https://www.geo.gov.ua> [in Ukrainian].
53. Pro URP u vydobuvnii haluzi [About PSA in the extractive industry]. (2023). *State Service of Geology and Subsoil of Ukraine*. Retrieved from <https://www.geo.gov.ua> [in Ukrainian].
54. Prozorro.Prodazhi: Auktsiony Derzhheonadr v 2024 rotsi dali biudzhetu 1,64 mlrd hrn [Prozorro.Sales: State Geological Survey of Ukraine auctions in 2024 gave the budget UAH 1.64 billion]. (2024.). *State Service of Geology and Subsoil of Ukraine*. Retrieved from <https://nadra.info> [in Ukrainian].

55. Derzhheonadra zabezpechyly 3,5 mlrd hrn nadkhozhen do derzhbiudzhetu v 2024 rotsi [The State Service for Geonadra provided UAH 3.5 billion in revenues to the state budget in 2024]. (2025). *State Service of Geology and Subsoil of Ukraine*. Retrieved from <https://www.geo.gov.ua> [in Ukrainian].

56. Analiz ekolohichnykh sanktsii u promyslovosti [Analysis of environmental sanctions in industry]. (2023). *ecoaction.org.ua*. Retrieved from <https://ecoaction.org.ua> [in Ukrainian].

57. Pro industrialni parky [About industrial parks.]. (2024). *Ministry of Economy of Ukraine*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua> [in Ukrainian].

58. Міністерство енергетики та захисту довкілля України. (2021). Результати конкурсів на укладення угод про розподіл продукції у 2020 році. Retrieved from <https://mepr.gov.ua> [in Ukrainian].

58. Rezultaty konkursiv na ukladennia uhod pro rozpodil produktsii u 2020 rotsi [Results of competitions for the conclusion of production sharing agreements in 2020]. (2021). *Ministry of Energy and Environmental Protection of Ukraine*. Retrieved from <https://mepr.gov.ua> [in Ukrainian].

59. Proekt Derzhavnoho biudzhetu na 2025 rik [Draft State Budget for 2025]. (2024). *Ministry of Finance of Ukraine*. Retrieved from <https://mof.gov.ua> [in Ukrainian].

60. Zvit pro finansuvannia vuhilnoi haluzi [Report on financing the coal industry]. (2022). *Accounting Chamber of Ukraine*. Retrieved from <https://tp.gov.ua> [in Ukrainian].

Островецький В. І. Субсидіювання видобувної галузі в Україні: економічні, інституційні та екологічні виміри

У статті досліджується трансформація державної політики підтримки у сфері видобутку корисних копалин в Україні з урахуванням викликів сталого розвитку. Аналізуються механізми переорієнтації субсидій у контексті досягнення Цілей сталого розвитку ООН, з акцентом на екологізацію, інноваційність та підвищення ефективності розподілу бюджетних ресурсів. Обґрунтовано необхідність посилення участі громад, розвитку державно-приватного партнерства та забезпечення прозорості процедур надання державної підтримки підприємствам, що здійснюють надрокористування.

Ключові слова: явні та неявні субсидії, надрокористування, видобувна промисловість, екологічне оподаткування, податкові пільги, Цілі сталого розвитку (ЦСР), регіональний розвиток, економіка ресурсів, природна рента.

Ostrovetskyi V. Subsidization of the Extractive Industry in Ukraine: Economic, Institutional and Environmental Dimensions

The article explores the transformation of state support policy in the extractive sector of Ukraine in the context of sustainable development challenges. It analyzes the mechanisms of subsidy reorientation in line with the United Nations Sustainable Development Goals, with a focus on environmentalization, innovation, and enhancing the efficiency of budget resource allocation. The necessity of strengthening community engagement, developing public-private partnerships, and ensuring transparency in the procedures for providing state support to subsoil-using enterprises is substantiated.

Keywords: explicit and implicit subsidies, subsoil use, extractive industry, environmental taxation, tax benefits, Sustainable Development Goals (SDGs), regional development, resource economics, natural rent.

Стаття надійшла до редакції 06.05.2025
Рецензовано: 22.05.2025